

M.Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI Nu: 261

BÜYÜK TÜRK BİLGİNİ
İMÂM MÂTÜRÎDÎ
VE MÂTÜRÎDİLİK

Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı

22 - 24 Mayıs 2009 İstanbul

İstanbul 2012

11. TEBLİĞ

MÂTÜRİDÎ'NİN DÜŞÜNÇESİNDE İMAN ve KÜFÜR KAVRAMI

Prof. Dr. Adil Bebek

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İman ve küfür, dinî bakımdan birinci derecede önemi hâiz iki kavramdır. Bu iki kavramdan biriyle dine intisap edilmekte, dinî ve uhrevî son derece ciddi sonuçlar doğmakta; diğeriyle dinden çıkılmakta, onunla bağ kopmakta ve aynı şekilde neticeler hasıl olmaktadır. Biraz da bunun içindir ki, Hz. Peygamber'in saâdet asrının son dönemlerinden bugüne bu iki kavramın tanımı ve sınırı, kişinin ne ile birinden çıkıp ötekine girdiği konusu, uzun uzun tartışılmış, derin ihtilâf ve ayrılıkların kaynağı olmuştur. Bir taraf kendisi gibi düşünmeyenleri tekfir silahıyla vurma kolaylığı ve sığılına yönelip toplum barışını tehdit ederken, öbür taraf, sonu dinî laubalilik ve ibahîliğe kadar varma istidadı taşıyan bir tesâhül ve hoşgörü anlayışını benimsemişlerdir.

Bu noktada, başını İmâm Ebû Hanîfe'nin çektiği Mâtürîdîlik ve Eş'arîlik olarak isimlendirilen mütedil Sünnî anlayış, Hâricîlik ve Mürçîlik diye tanımlanan uç akımlarla mücadele ederek onları etkisiz hale getirmiştir. Bugüne gelecek olursak, geçmiştekine benzer iki uç radikal tavır ve yıkıcı dalganın, bir yanında eline kâfir yaftasını alıp kafasına uymayanın alınına yapıştıran, tekfir silahını kapıp sağa sola savuran, etrafa korku ve dehşet saçan öfkeli tekfirciler; öte yanda, imanı ve mü'minliği ne idüğü belirsiz bir iç temizliğine indirgeyen, haram, helâl, ibadet, günah ve takva diye bir şey bırakmayıp dini fonksiyonsuzlaştıran diğeri bir anlayış, âdetâ kara bulutlar halinde semâımızda dolaşmaktadır. Bugün bir Ehl-i sünnet hakemliğine eskisinden daha fazla ihtiyaç vardır. Biz, bu tebliğimizde Sünnî ekolün birinci kolu olan, bizim de mensubu olmakla mutlu ve müşerref olduğumuz Mâtürîdîliğin kurucusu, din ve İslâm anlayışının günümüz İslâm Dünyası'nın içinde bulunduğu dip noktadan yükselip sâhil-i selâmete çıkması için elzem olduğuna inandığımız ve biraz da bu durumu ortaya koymak üzere sempozyum düzenlediğimiz İmâm Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî'nin Kur'ân, sünnet ve akıldan hareketle oluşturduğu düşüncesinde iman ve küfre dâir ortaya koyduğu anlayışı hazirunla paylaşmaya çalışacağız. Sözü daha fazla uzatmadan Mâtürîdî, bu iki kavramla ilgili olarak şöyle demektedir:

İMAN

Arapça bir kelime olan iman, sözlükte tasdik, itimat, huzur ve emin kılma gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁹⁹ Dinî bir kavram olarak imanın mâhiyetini tayin edenin başta dinin kaynağı olan Cenâb-ı Allah, sonra O'nun elçisinin beyanları ile bu ikisinin gösterdiği yolda giden müslümanların âlimiyle halkıyla genel anlayış ve telakkileri olacağı muhakkaktır. Yüce Allah vahyî beyanlarında ve O'nun peygamberi Hz. Muhammed açıklama ve uygulamalarında, ümmet de telakki ve tatbikatında imanın kalple tasdik olduğunu göstermişlerdir. Buna göre iman, kalple ve özgür bir irade ile işlenir. Onu dinen anlamlı ve değerli kılan şey, bu iki özelliğinin yanında oluşumu, ilgili olduğu konuları ve doğurduğu sonuçlarıdır.⁵⁰⁰

Kişi çoğunlukla bir anda iman etmez. Genellikle iman kararını vermeden önce uzun veya kısa süren, şüpheyi de içeren bir zihnî, kalbî hazırlık süreci yaşanır. İman etmek için akli doğru ve yeterince kullanıp tefekkürde bulunmak ve buna ilave olarak önyargısız, insafllı ve objektif olmak gerekir. İman ancak ki-bir, zaaf ve takıntılarının baskısını yenme, onlara kendini bırakma kolaycılığından kurtulma iradesini ortaya koyabilme ve sahih aklın rehberliğine razı olup onun götüreceği yere doğru yol alabilmeyi baştan kabul etmiş olma ile elde edilebilir. İman bir kabul ve taahhüt kararıdır.⁵⁰¹

İman, başta Allah'ın varlığını ve birliğini kabul etmek; O'nu Kur'an'da kendini anlattığı gibi anlamak; biraz daha açacak olursak; peygamber tayin ettiğini, onlarla yol gösterdiğini, bu dinleri getiren peygamberlerin ve getirdikleri dinlerin muhtevalarını, âhiretin hak ve hakikat olduğunu onaylamaktır. İman, bir taraftarlık, aidiyet ve intisap duygusu ve kararıdır. Allah'ı, peygamberi ve getirilen dini, sizin Allah'ınız, peygamberiniz ve dininiz olarak bilmektir.⁵⁰²

İman, ihtiyarî olmalıdır. Zorla, bir irade ve seçim olmadan imanın gerçekliğinden, varlığından söz edilemez. İman, bütünlük, tutarlılık ve süreklilik ister. İmanı ömrün sonuna kadar devam ettirmek gerekir. İman, konuları itibarıyla domino taşı özelliğine sahiptir. Dizilmiş domino taşlarının o şekilde durabilmeleri, taşların tamamının yerini korumasına bağlı olduğu ve birinin aradan çekilmesiyle yapının

499 İbn Manzûr; *Lisânü'l-Arab*, Beyrut 1955, "iman", III, 22, 26; Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1887, IV, 546.

500 Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd*, nşr., Fethullah Huleyf, Beyrut 1970, s. 374, 377, 378-379, 380; a.m.f., *Te'vilâtü'l-Kur'an*, nşr., Fâtıma Yûsuf el-Huymâ, Beyrut 2004, I, 16; IV, 545; V, 103, 143, 144; el-Bakara, 2/208, 256; en-Nisâ', 4/25, 65; el-A'râf, 7/121, 122; et-Tevbe, 9/38; en-Nahl, 16/106; ez-Zümer, 39/3; es-Saf, 61/2.

501 Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 511; IV, 462; V, 142, 408.

502 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 266, 521; V, 121, 148, 169, 238.

bozulduğu gibi iman da oluşma ve yıkılma bakımından öyledir. İmanın konuları Allah tarafından tayin edildikten sonra yapılan açıklamalardan birini kabul etmemek bütünü nakzeder. Allah'ın son açıklamalarına göre, mü'min olmak isteyen kimse, istisnasız O'nun bütün açıklamalarını kabul etmek durumundadır.⁵⁰³

Öte yandan, insan, her ne kadar imana bilgi ve bilmeden sonra bir tercihle geçerse de iman, onun konusu olan şeyleri bilmek değildir. Zirâ bilme, imanın aksine ihtiyarî bir karar değildir. Nitekim Cenâb-ı Allah, Hz. Peygamber'in, kutsal kitapta, geleceği ve bazı vasıfları bildirilen kişi olduğunu bilmelerinden ötürü ihtiyarî kabulleri olmadığı için, imanlarında hata ve çelişkiye düştükleri için Ehl-i Kitabı mü'min olarak kabul etmemiştir.⁵⁰⁴

İman dille söylemek veya bazı davranışlarda bulunmak da değildir. Zirâ daha önce de ifade ettiğimiz üzere o kalbî bir tasdik ve kabul fiili olduğu gibi Yüce Allah bunu böyle açıklamanın yanında ayrıca diliyle ikrârda bulunan ve kalbinde tasdiki olmayan münâfik ve bazı bedevîlerin iman ettikleri tarzındaki iddialarının gerçeği yansıtmadığını bildirmiş, kezâ henüz hiçbir dinî uygulaması söz konusu olmayan ya da itaatsizliklerde bulunan asilerin imanlarının devam ettiğini ve buna göre insanlara muâmele edilmesi gerektiğini emretmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in açıklama ve uygulamalarıyla ümmetin âlimi ve cahili ile büyük çoğunluğunun telakkisi de tarih boyunca bu yönde olmuştur.⁵⁰⁵

İmanda daha önce ifade ettiğimiz gibi süreklilik, tutarlılık ve çelişmezlik söz konusu iken, ameller böyle değildir. Kişi iman ederken her ne kadar taahhüdünü yerine getirme inanç ve azminde olur ise de uygulamaya gelince bazı psikolojik durum ve baskılara yenilmeler sonrasında sözünü yerine getirmede başarısız olabilir. Bu durum tek başına imanı ortadan kaldırıp aksi bir durumu doğurmazsa da pişmanlık duyup dönüş yaparak Allah'tan af dilenilmemesi ve devamlılık arz ederek bir yaşama biçimi ve hayat felsefesine dönüşmesi halinde -ki buna istidâdı vardır- zamanla kalpteki tasdik ve kabul, taraftarlık, aidiyet ve intisap duygularını ortadan kaldırabilir. Şunu daima hatırdâ tutmak gerekir⁵⁰⁶; çoğunlukla adım adım, yavaş yavaş, iman etme ve onu kazanma noktasına geldiği gibi aynı şekilde ondan uzaklaşılır ve karşı tarafa geçip küfre girilir.⁵⁰⁶ Dolayısıyla iman, mâhiyeti itibarıyla bilme, sözle ifade etme ve amel değil, kalple tasdik ve kabulden ibarettir.

503 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 296; IV, 499; V, 56, 143.

504 Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 381; a. mlf., *Te'vilât*, II, 364; bk. el-Bakara 2/89-90.

505 Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 373, 374, 375, 376; a. mlf., *Te'vilât*, I, 16; IV, 550; bk. el-Bakara 28-10; en-Nisâ' 4/145; et-Tevbe 9/54; el-Hucurât; 49/14; el-Münâfikûn 63/1.

506 Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 343, 345, 346; a. mlf., *Te'vilât*, IV, 194, 234, 545; V, 103.

İman, insan fitratına uygun bir fiil olup akıl, vicdan ve kalbin birbiriyle uyum içinde ve bunların üçüyle de bağdaşan birşeydir; doğru tefekküre, hüccet ve burhana dayanır. İmana sahip kişilerin kalpleri nurlanır, idrak ve iz'ânı artar. Mü'minler imanları sayesinde sahip oldukları şeyleri, tabiat ve tarihi doğru anlar ve doğru kullanırlar. Kararlı, acele karar vermeyip sonu bekleyen, daima bilinçli, uyanık ve dikkatli yaşayan, dünya ve âhirette başarılı ve mutlu, itibarlı kimselerdir.

KÜFÜR

Sözlükte inkâr etmek, üzerini örtmek, perdelemek, uzak durmak, kaçınmak ve isyan etmek gibi anlamlara gelen küfür kelimesi,⁵⁰⁷ dinde imanın zıttı olan bir terim olarak yer almakta ve kalbin Allah'ın varlığını, peygamber ve din gönderdiğini, âhireti inkâr ve dinin içerdiği kesin açıklamalardan birinin aslının olmadığını iddia etmek, Allah'ı, O'nun bildirdiğinden farklı bir şekilde nitelenmek olarak tanımlanmaktadır. İman ile küfür arasında tam bir zıddiyet durumu vardır. İman, kalple tasdik ve kabul, küfür ise aynı şekilde yalanlama ve reddetme demektir. Bir insan ya iman eder veya küfür işler. Bunların ikisinin birden bir anda, bir insanda bulunması imkânsız olduğu gibi her ikisinin birden bulunmaması da muhaldir.⁵⁰⁸

İman gibi küfür de ihtiyarî bir fiildir; kişi kendi hür iradesi ve özgür seçimi ile red ve inkâr etmedikçe küfür işlemiş olmaz. İnsanlar dünyaya küfür ile gelmezler. Zirâ öyle birşeyi herhangi bir şekilde işlemiş değildirlen. Ayrıca iman etmiş olarak da gelmezler. Her ikisini de işleyebilecek bir kabiliyet ve özellikliğe sahip olarak gelirler. Ne varki bu iki fiilden birini işleme fırsatı bulamadan vefat eden bir insan, işlenmiş bir suçu olmadığı için İlâhî rahmet ve adalet onu iman etmiş kabul eder.

İman etmiş olmak için bütüne istisnasız olarak inanmak gerekirken, iman ancak bu şekilde gerçekleşirken, küfür işlemiş olmak için iman edilmesi gerekli olan bir tek hususun ortadan kalkması yeterli olur.

İman gibi küfür de çoğu kez yavaş yavaş, kesin inkâr ve red kararından önce birtakım istifham ve etkilerle gerçekleşir. Küfür, akli doğru ve yeterli kullanmama, onun hükümleri karşısında direnme, inat etme, aksinde ısrar etme, objektif olamama ile işlenir; bu yönüyle insanın yapısına ters bir şeydir. Küfür işleyen

507 İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, "küfür", V, 144-148; Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, II, 662-663.

508 Mâtürîdî, *Tevhîd*, s. 334, 374, 375, 376, 377, 378, 380-381; a.mlf., *Te'vilât*, II, 25, 279-280, 393, 617; V, 56-57.

kimse akli gibi diğere duyu organlarını ve vicdanını da doğru kullanmaz, onlardan yararlanmaz ve sonunda onları işlevsiz hale getirir. Onun içindir ki, böyle kimseler Ku'ran-ı Kerim'de, zâlim, kalpleri mühürlü, sağır, dilsiz ve âmâ olarak nitelenmişleridir.

Kalple inkâr, yalanlama ve reddetme söz konusu olmaksızın tek başına itaatsizlik fiili küfür değildir. Zirâ tek başına taat de iman değildir. Cenâb-ı Allah ve Hz. Peygamber'in beyan ve emirleri, Peygamber ve ashâbının, ümmetin büyük çoğunluğunun anlayış ve uygulamaları bu yöndedir. Bir kimse "iman ettim, ben mü'minim" diyorsa, beyanını nakzedecek bir davranışı veya ifadesi bulunmadığı sürece, Allah ve Resû'lü bir kimseye mü'min ve bir şeye iman ve küfür dediği bir yerde, iman sahibi kimselerin buna aykırı bir söylem ve iddiada bulunmaları doğru olmaz.

Yüce Allah imanın bütünlüğünü bozmayı, kendisini açıklamalarına aykırı olarak nitelemeyi, putlara tapma, zâtına sunulan anlamda bir tazimi, minnet ve şükran duygusunu yardım, koruma, aracılık etme, katına yükseltme gibi fiilleri kutsallık, Allah katında muteberlik özellikleri vererek herhangi bir varlığa sunmayı şirk, bunu da küfür olarak nitelediği gibi; meleklerle Allah'ın kızları, Hz. İsa'ya oğlu olma gibi pâyeler vermeyi de küfür olarak ilân etmiştir.⁵⁰⁹

Öte yandan iman, bir aidiyet, intisap ve taraftarlık anlamı taşıdığı gibi küfür de mü'minlere karşı tarafı, iman konularının zıtlarını benimseme, onlara taraftarlık ve intisap, âidiyet duygusu taşıma özelliğini ihtiva eder.⁵¹⁰

Küfrün Çelişkisi

Daha önce ifade ettiğimiz üzere küfür akıl, delil ve vicdanla çeliştiği gibi Ehl-i Kitabıyla, müşrikiyle Allah'ın Kur'ân'da kendilerinin inkâr içinde olduklarını bildirdiği kimseler de tenâkuz ve çelişkilerle malul kimselerdir. Şöyle ki: Müşrikler, bir yandan, insandan peygamber olamayacağını iddia etmiş, öte yandan değil insan, taş ve ağaçtan yaptıkları putların üstüne üstlük Allah olduğunu iddia etmişlerdir.

Bazıları da eşitlik iddiasıyla insanın peygamber olarak gelmesini inkâr etmelerine rağmen kendileri tanrılık iddiasında bulunabilmişlerdir.

509 Mâtürîdî, *Te'vilât*, 25, 279-280; bk. el-Mâide 5/17; ez-Zümer 39/3. Mâtürîdî'nin iman ve küfür kavramları ile ilgili görüşleri ve bu iki kavram hakkında daha geniş bilgi için bk. Adil Bebek, *Mâtürîdî'de Günah Problemi*, (doktora tezi), Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.

510 Mâtürîdî, *Te'vilât*, II, 393.

Atalarının izini takip ettiklerini iddia etmişler ancak burada da ataları içinde peygamberlik müessesine inananlar da bulunmasına rağmen, onları değil de puta tapan müşrik atalarını taklit etmişlerdir.

Allah'a inanmayan veya peygamberi kabul etmeyen ya da Allah'a oğul ve ortak nispet edenler akıl, bilgi ve vicdanlarıyla çelişkiye düşmüşlerdir. Ehl-i Kitaplar olsun müşrikler olsun Cenâb-ı Allah, peygamber göndermeden önce bir peygamber gelmesi halinde ona iman edeceklerini açık ve kesin bir şekilde ifade etmelerine rağmen, daha sonra gönderilen peygambere iman etmemişlerdir.

Kendileri ortak ve kız çocuğundan hoşlanmadıkları halde her ikisini de Allah'a nispet etmişlerdir.

Akılları, insaf ve vicdanları, bilgileri, Allah'a ve Peygamber'e iman etmeyi apaçık bir şekilde ortaya koymasına rağmen, onlarla çelişkiye düşmek pahasına inat, alışkanlık, gurur, taşkınlık ve benzeri zaaflarına yenik düşerek inkâr ve tekzipte bulunmuş, Allah ve Resûl'ü ile, mü`minlerle mücadele etmişlerdir.

Hristiyanlar Hz. İsa'nın Hz. Meryem'in oğlu, ondan doğmuş ve dolayısıyla küçük olduğunu ve başına gelenleri bilmelerine rağmen onu tanrı, hem de anasının da tanrısı, kendisinden daha önce dünyaya gelen ve dönemine yetişenlerin de tanrısı olarak kabul etmişlerdir.⁵¹¹

Normal zamanlarda Allah'ı inkâr ettikleri halde büyük sıkıntılarda ve zor zamanlarda O'na yönelmiş, O'ndan yardım istemişlerdir.⁵¹²

B) Müşriklerin İleri Sürdükleri Şirk Gerekçeleri

Mekkeli müşrikler şu gerekçelerle Allah'a ortak koşmuşlardır:

Kendilerini Allah'a doğrudan ibadet edip O'nunla muhatap olmaya layık görmüyorlardı. Nitekim yaşadıkları ortamda herkes, kabile reisinin huzuruna doğrudan çıkamaz, onun nezdinde itibarlı olan kimselere gerekli saygıyı gösterir, ihtiyaç, ta'zim ve şükranlarını onların aracılığıyla sunarlardı. Müşrikler bu anlayışla putları kendileriyle Allah arasında bir köprü olarak gördüler.

Daha önce başka birtakım toplumlarda yaşandığı üzere Aaplar güzel, güçlü veya başarılı buldukları kişi veya nesnelere farklılığı onların tanrı katındaki makbuliyetlerine ve onlarda tanrısal bir özellik bulunmasına bağlıyorlardı.

511 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 25.

512 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 200.

Atalarının putlara tapmalarına karşın helak edilmemiş olmalarını, zenginliklerini, Allah'ın puta tapıcılıklarını onayladığı tarzında yorumluyorlardı.⁵¹³

Putların kendilerini kötülüklerden koruduğuna inanıyor ve bunun gerçekleşmesini umuyorlardı.⁵¹⁴

C) Müşriklerin Psikolojik ve Tepkisel Özellikleri

Müşriklerin dinle ilgili olarak psikolojik ve tepkisel özelliklerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

Âhirete inanmama.⁵¹⁵

Dinin getirdiği yükümlülüklerin altına girmekten kaçınma, onları yüksinme.⁵¹⁶

Gurur ve kibir, akla ve delillere karşı inat ve direnme. Allah'ın kendilerine özel muamele etmesi ve şahıslarına özel bilgiler göndermesi gerektiği beklentisi.⁵¹⁷

Hidâyete erme ve doğruyu bulma istek ve düşüncesi taşımama, yaşadığı durumu bir alışkanlık, yaşama biçimi haline getirmiş olma.⁵¹⁸

Samimiyetsizlik, zanla hareket etme.⁵¹⁹

Alaycılık, mevki ve konumunu, nüfuzunu sürdürme hırsı, saplantısı, cimrilik.⁵²⁰

Peygamberin yaptığı açıklama ve uygulamalarla alay etme, etrafa şüphe salma, mesnetsiz iddialarla halkı yanıltmaya çalışma.⁵²¹

Peygamber ve getirdiği anlayışı karalama, çeşitli iftiralarla halkı ona tabi olmaktan caydırma, davasının gelişmesini önleme, onu yok etme hırs ve heyecanı.⁵²²

513 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 355; V, 268.

514 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 276.

515 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 328-329.

516 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 326.

517 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 476; bk. el-Müddessir, 74/52.

518 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 334.

519 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 166.

520 Mâtürîdî, *a.g.e.*, III, 193; IV, 353, 401.

521 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 401.

522 Mâtürîdî, *a.g.e.*, I, 194; II, 172; IV, 339, 353.

Duygularına esir olma, dünya zevklerine karşı düşkünlük ve zaaf.⁵²³

Delilsizlik, keyfilik ve taklit. Sahip oldukları konumu kaybetme endişesi.⁵²⁴

Mü'minlerin kendilerine göre bazı eksiklerini ön plana çıkarma.

Taşkınlık, azgınlık ve tefekkürsüzlük.⁵²⁵

D) Küfrün Sonu

Küfür ve kâfirlerin sonu özetle şöyledir:

Ehl-i Kitap olsun müşrik olsun şirk ve küfürde ömürlerinin sonuna kadar devam edenlerin ebedi olarak cehennemde kalması. Allah' ın lânetine uğrama, rahmetinden mahrum olma. Bu dünyanın imtihan dünyası olup inanç ve davranışların karşılıklarının burada verilmeyeceği gerçeğinden ötürü burada cezalandırılmamaları ve ayrıca bazen birtakım uyarılarda bulunulmaları, kendilerine ilâhî rahmetin genişliği sebebiyle fırsatlar verilmesi.⁵²⁶

Pişmanlık, hüznün ve korku. Aldanma, sonunda umduğunu bulamama.⁵²⁷

Kalplerinin kararması, katılaşması. Hak ve hakikati bulmalarının imkânsız denecek kadar zorlaşması.⁵²⁸

Sonunda İslâm, bilgi ve delil karşısında mağlubiyet.⁵²⁹

E) Helâk ve Savaş

1. Helâk:

Cenâb-ı Allah, kötülükten sakınsınlar ve gelişmelerini sürdürüp tamamlayarak mutlu olsunlar diye insanlara akıl vermiş ve peygamber göndermiştir. Onlar ise bazen bu ikisini dikkate alarak yaşamış, bazen de onlara direnmiş ve karşı gelmişleridir. Doğru tutum ve davranışın akıl ve peygamberin hidâyeti doğrultusunda

523 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 405.

524 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 546; V, 420.

525 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 466.

526 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 181; V, 501.

527 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 200.

528 Mâtürîdî, *a.g.e.*, III, 252-253; V, 136-137.

529 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 353.

bir hayat yaşamının sonu; nimetlerin devam edip artması ve mutluluk olduğu gibi aksinin sonu; onları kaybetme ve mutsuz olmadır. Hz. Peygamber'e kadar Allah'ı ve peygamberleri tanımayıp küfür işleyenler, küfürlerinden dolayı değil, artık ıslah olmaz hale gelecek kadar azgın, taşkın ve yoldan çıkmış olmaları sebebiyle bazen olağanüstü, bazen de izah edilebilir sosyal veya fizikî bazı olaylarla tarih sahnesinden silinmişlerdir. Söz konusu ettiğimiz bu helâk, küfür ve inkârdan dolayı maruz kalınan bir ceza değil; taşkınlık, azgınlık ve ıslaha kabiliyeti kaybetme cezası, ayrıca başkalarının, daha sonra gelen nesillerin ders çıkarıp doğru hareket etmek üzere yararlanmalarına matuf bir muameledir. Aslında bir tek küfürle Allah'ın insanları baştan azap ve helâke düşar etmesi de söz konusu olabilir ama birincisi, bu dünyanın bir imtihan dünyası olması ve dinî amellerin sonuçlarının âhirete bırakılmış olması, ikincisi de, ilâhî rahmetin bir gereği olarak son kerteye kadar ve genellikle ömrün sonuna kadar tehir edilip fırsat verilmesi gibi sebeplerle insanlar işledikleri cürümlerin cezalarıyla hemen muhatap olmamışlardır.⁵³⁰

2. Savaş:

Hz. Peygamber'den sonra iman etmemede, beyân ve burhâna, hakka karşı mücadele etmede ısrar eden, azgınlık ve taşkınlık içinde olanların geçmişte zaman zaman olduğu gibi olağanüstü ve toplu bir şekilde helâk edilmeleri bu kez terk edilerek böyle kimselerle mücadele edilmesi emredildi. Bu cihat, kişinin kendi nefesine karşı yapması gereken dışında kıyamete kadar sürecek olan ve aslında her inanan için doğal bir hal olan dinin güzelliklerini ve hakkaniyetini, ona mensup olana, olmayana anlatma çabası ile askerî hazırlık ve savaşı da içine alan bir dizi eylemi ihtiva eder.

Aslında zorla güzellik olmadığı gibi zorla din de, iman da olmaz. Onun içindir ki, Cenâb-ı Allah, dinde zorlama olmadığını bildirmiş,⁵³¹ iman etmeyenlere karşı anlayışlı, hoşgörülü olunmasını, hidâyet ve bağışlanmaları için kendilerine dua edilmesini emretmiştir.⁵³² Bu arada tarih boyunca Müslümanlar, iman etnese de, kendileriyle barış ve işbirliğine girmeyi kabul edenlerle anlaşmalar yapmış ve onlara buldukları taahhütlere sadık kalmışlardır. Ne var ki, bu yeni dini ve ona iman edenleri yok etme ve tarih sahnesinden silme çabalarının zaman zaman başka türlü karşı konulmaz bir hal alması, yeni din ve mensupları için bir ölüm kalım durumunun ortaya çıkması üzerine önce bazı hazırlık ve çabalarla önleyici ve caydırıcı tedbirler alınmış,

530 Mâtürîdî, *a.g.e.*, III, 607; IV, 17-18, 305, 350.

531 el-Bakara 2/256; el-Hac 22/78.

532 Âl-i İmrân 3/159; el-Mâide 5/13; el-Câsiye 45/14.

düşmanlık ve saldırganlığın, taşkınlığın, son kerteye varması üzerine yaşanılan ortam ve coğrafyanın yaşanabilir hale gelmesi için zorunlu olarak savaşa savaşa mukabele aşamasına geçilmiş, dilmesine bu yönde emir ve izin nüzûl etmiştir.⁵³³

Bu savaş izni ve emri, coğrafyayı can, mal, namus ve din özgürlüğü bakımından yaşanabilir bir konuma getirmiş, birkaç saldırganın ölmesine mukabil toplu helâk uygulamasından kurtulunmuş, engellerin kalkması ve savaşın bir ders oluşturması sebebiyle iman etmek isteyenler kolaylıkla iman edebilmiş, böylece savaşa izin verilmesinden önceki dönemde doğru yolu bulanlarla kıyaslanamayacak şekilde bu dönemden sonra çok sayıda kişi yeni dine girerek dünya ve âhîret mutluluğunun yolunu tutmuştur.⁵³⁴

E) Müslüman Olmayanlarla İlişkiler

Ehl-i Kitap olsun müşrik olsun, İslâm dinine mensup olmayanlarla Müslümanların ilişkileri ve onlara karşı tutumları şöyle olmalıdır:

Onların ihtidaları ve kötü sona maruz kalmamaları için dua etmeli, onlarla ilgili olarak akıllarını ve dillerini iyi ve doğru kullanmalıdırlar. Onlara hoşgörü ve şafkatle yaklaşıp iyi muamele etmelidirler.⁵³⁵ Onları İslâmiyet'e nebevî yöntemle davet etmeli; inatçı, kinci ve öncü durumunda olanlar için üzüntü ve endişe duyarak, mütekebbir olanlarıyla uğraşarak vakit ve enerji kaybetmemelidirler.⁵³⁶

Ehl-i küfrün zenginlik, çokluk ve refah durumları karşısında psikolojik olarak etkilenme noktasında hassasiyet ve dirençlerini sürdürmelidirler.⁵³⁷

Onlara karşı adaletli olmalı, herhangi bir haksızlık etmekten sakınmalı,⁵³⁸ can ve mallarına herhangi bir zarar vermemelidirler.⁵³⁹

Kutsallarına ilişmemeli, dinî vecibelerini yerine getirmelerine engel olmamalıdır.⁵⁴⁰ Onların Müslümanların kutsallarına ilişmelerine zemin hazırlamamalı, onların bu tür yanlışlarına ortak olmamalı, bu nevi eylemlerin yapıldığı ortamlardan uzak durmalıdırlar.⁵⁴¹

533 Mâtürîdî, *a.g.e.*, I, 470-471; II, 350, 368, 430; V, 298, 366.

534 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 297, 298, 466.

535 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 399.

536 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 146, 196; IV, 586.

537 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 436.

538 el-Mâide 5/8.

539 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 9.

540 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 8.

541 Mâtürîdî, *a.g.e.*, II, 130.

Onların kötü ve yanlış davranışlarına aynıyla mukabelede bulunmamalıdırlar.

Onlara karşı daima uyanık ve dikkatli olmalı, hile, entrika ve zararlarına karşı Allah'a sığınmalıdırlar.⁵⁴²

Onlar daima birbirleriyle ilişki ve birlik içinde olacaklardır. Dinî mes'elelerde kendilerine tâbi olmaktan, onlarla Müslümanlara ve İslâm'a zarar verecek herhangi bir ilişkide bulunmaktan sakınmalıdırlar.⁵⁴³

Sonuç

Buraya kadar anlatılanları özetleyip kısa bir sonuç çıkaracak olursak, Mâtürîdî'nin iman ve küfür kavramları etrafında Kur'ân'dan hareketle şu tespit ve değerlendirmeleri yaptığını ifade edebiliriz:

İman ve küfür birbirinin zıddı iki kavram olup biri, kalple tasdik ve kabul, taraftarlık, âdiyet ve intisap duygusu ve kararı, diğeri ise yine kalple işlenen yalanlama, inkâr, karşı olma, âdiyet ve intisâbı koparma ve duymamadır.

İman, bir bütün olup konuları bakımından tutarlılık ve çelişmezlik, zaman bakımından da süreklilik gerektirir. İman, bir domino taşı özelliğini taşır. Küfür ise, imanın bu özelliğinden ötürü onun konusu olan bir tek şeyin yok olması ile gerçekleşir. İman, insanın akli ve vicdanı ile yapısına, delillere uygun bir fiil; küfür ise bunlara ters, bunlarla çatışan ve tamamıyla zaaf ve yanılğuların, zorlamaların sonucudur. Aklını ve duygularını doğru ve yeterli kullanan, vicdanının sesine kulak veren, ön yargısız ve objektif olabilen kimse iman eder. Küfür, bu şartların birini yerine getirmemekten doğar.

İmanın sonuçları, emniyet, barış, zafer, dünya ve âhiret mutluluğu ve memnuniyeti; küfrün sonuçları ise, pişmalık, endişe, mutsuzluk, ilâhî rahmetten mahrûmiyet ve ebedî cehennem hayatıdır.

Cenâb-ı Allah, Hz. Peygamber'den önce inatçı, iflâh olmaz ve taşkın ehl-i küfür kavimleri bazen bir biçimde helâk etmiş ise de 'İslâm'dan sonra o tür kimse ve toplumları bütünüyle helâk etme yerine, inananlara her anlamıyla ve kıyâmete kadar sürecek bir cihâdî farz kılmış, ayrıca inanmayanlara karşı hoşgörülü, merhametli, adaletli, iyilikleri için gayretli, bu arada onlara karşı dikkatli ve tedbirli olunmasını emretmiştir.

542 Mâtürîdî, *a.g.e.*, IV, 353.

543 Mâtürîdî, *a.g.e.*, V, 85.

Bu arada Cenâb-ı Allah, inanmayanların inananlara karşı saldırı ve onları yok etme, din, mal ve can güvenliklerine karşı silaha sarılıp savaşmaları durumunda din ve imanın önündeki engelleri kaldırmak için onlara aynıyla mukabele edilmesini meşrû kılmıştır. Bu durum, toplu helâklerin yerine, daha hafif ve rahmete daha uygun bir hal olup, din özgürlüğünün önünü açan ve daha çok kimsenin hakikati bulup dünya ve âhîret şekâvetinden kurtulmasına vesile olması bakımından hikmete de daha uygun düşmektedir.